

Fatih Soltan Mämmediň öň eşdilmek aýratynlyklary

Category: Filosofiýa, Geň-taňsy wakalar, Kitapcy, Türkmen dili
написано kitapcy | 24 января, 2025

Fatih Soltan Mämmediň öň eşdilmek aýratynlyklary FATIH SOLTAN
MÄMMEDIŇ ÖŇ EŞDILMEDIK AÝRATYNLYKLARY

*Türk-türkmen taryhynyň iň tanymal şahsyýetleriniň biri bolan
Fatih Soltan Mämmediň jynazasynda bolup geçen käbir zatlar
eşdenleri haýrana goýdy.*

*Twitterde Kasym Bolatyň paýlaşan maglumatlarynda bellenip
geçilen detallar şeýle:*

– Soltan Mämmediň jynazasy Stambulyň taryhynda iň dabaraly we
mistiki çäreleriň biri boldy.

– Köne türki döp-dessurlara eýerip¹, soltanyň ok-ýaýy ikä
bölündi we tabytynyň üstünde goýuldy. Atlaryň eýerleri-de ters
oturdylyp, atlaryň gözünüň aşagyna ýaş dököň ýaly görnüş
bermek üçin kül sepilipdi.

– Üç ylahy diniň kethudalarynyň jynaza gatnaşyşy ýaly,
stambullylaryň hemmesi soltany soňky ýoluna ugratmaga
gatnaşdy.

– Diňe musulmanlar däl, jöhitlerdir hristianlaram aglaýardy,
kimsi Injilden, kimsi Töwratdan dogalar okap, musulmanlar
bolسا Kurandan dogalar okaýardy.

– Soltan Mämmediň tabydyny köşkden ýörite düzülen uly topar
alyp çykdy. Emma bärde iň geň galmaly ýeri: Tabydyň öňünde ary
mumyýasyndan ýasalan soltanyň heýkeli bardy we heýkele onuň
eşiklerinden geýdirilmegidi.

– Heýkel öňde, tabyt yzda... Içi meýitli tabyt metjide
getirildi.

– 1444-nji ýylda kakasy Soltan Myrat II-niň islegi bilen 12 ýaşynda tagta çykan Fatih Soltan Mämmed ýurduň ýagdaýyny we ýaşynyň kiçidigini göz önüne tutup, iki ýyldan soň, 1446-njy ýylda öz islegi bilen patyşalygy kakasyna gaýdyp berdi. Mämmed soltanyň ikinji gezek tagta çykmagy 19 ýaşynda bolup geçdi.²

– Ene dili bolan türk-türkmen dili bilen birlikde grek, arap, latyn, pars, ibrany dillerinde suwara gepläp bilýärdi.

– Fatih Soltan Mämmed okamagy diýseň halaýardy. Alymlary, şahyrlary we senetkärleri ýygy-ýygýdan köşgüne toplar durary we olar bilen gürrüňdeş bolmakdan çäksiz lezzet alýardy. Täsin we kän bilinmeýän zatlar barada makalalar ýazdyrardy, olary içgin öwrenerdi. Halypasy Akşemseddin Soltan Mämmediň iň uly hormat goýýan alymlarynyň biridir.

– Ylyma uly üns beren Fatih Soltan Mämmed daşary ýurtly alymlary, akyldarlary Stambula çagyrdy. Astonomiýanyň ussady Aly Guşçy Mämmed soltanyň döwründe Stambula geldi.

– Pars we arap dillerine geçirilen filosofiki eserleri okady. 1466-njy ýylda Ptolomeýiň kartasyny täzedan terjime etdirip, kartadaky atlary arap elipbiýinde ýazdyrdy. Trabzon Rum imperiýasynyň filosofy Amiroutzes bilen köşkde filosofiyanyň meseleleriniň üstünde söhbet ederdi.

– 1440-njy ýylda professor Süheýl Ünweriň ünsüni Topgapy köşgünde saklanýan bir depder çekýär. Bu depder Mämmed soltanyň çagalygynda ýöreden depderidi. Depderde atyň kellesiniň, leglegiň, baýguşyň, bürgüdiň, Fatihiň mugallymlarynyň we deň-duşlarynyň suraty bar. Şeýle-de grek elipbiýi, gül şekilleri, parsça goşgy setirleri hem depderde ýer alýar.³

– Stambulyň eýelenen günü ýokary derejeli birnäçe kişi Soltan Mämmediň tarapyna goşulýar. Bularyň başyny taryhçy, diplomat, rum ýazyjysy Impozly Kritowulos çekýär. Ol soltanyň biografiýasyny ýazypdyr. Soltan Mämmediň ömrüniň on ýedi ýylyny gürrüň berýän elýazma «Tarih-i Sultan Mehmed Han-i

Sani» kitaby häzir Topgapy köşgünde saklanýar.

– Soltan geografiýa we taryh bilen içgin gyzyklanypdyr. Awni tahallusy bilen şygrylar diwanyny ýazypdyr.

– Soltan köşkde uly kitaphana gurdurypdyr. Kitaphanada Aristoteliň, Sent Tomasyň, Aquinasyň kitaplary bar. Häzirki döwrüň waka-namaçylyk («Vaka-i Name») däbiniň, ýagny, taryh ýazyjylygynyň döreýşi Soltan Mämmediň döwrüne degişlidir.

– Fatih Soltan Mämmet Italiýany we italýan medeniýetini içgin bilipdir. Onuň soňky ýörişi hem Italiýa bolmaly eken. Şonuň üçin ol Gedik Ahmet paşanyň serkerdelik edýän goşun birligini Pugliýa oblastyna ýerleşdiripdi.

– 1979-njy ýylyň tomsunda wenesiýalylardan ökde suratkeş ibermeklerini haýyş edipdir. Şol ýylyň güýzünde Gentile Bellini Stambula gelipdir. Ol häzir Londonyň «National Portrait Gallery» galareýasynda saklanýan «Fatih» kartinasyny çekipdir.⁴

– Mämmediň ogly Baýezit II Bellininiň çeken meşhur suratyny we beýleki suratlary köşkden aýrypdyr. Bellininiň köşgüň käbir diwarlaryna çeken freskalarynyňam ýüzi suwalyp ýapylypdyr.

– Soltan 1481-nji ýylyň 3-nji maýynda aradan çykypdyr we «Fatih» metjidine ýanaşyk «Fatih» kümmedinde jaýlanypdyr.

– Mämmet soltan aradan çykanda egnindäki köýnegiň ýakasy ýyrtyk eken. Lukmanlar munu soltanyň dem alşy aňsatlaşsyn diýip edipdir. Köýnek häzir Topgapy köşgünde saklanýar.

– Ölümi zäherlenme synanşygyndanmy ýa-da deňiz iýmitlerini (leňneç, ikra) iýeni üçin podagra keseline ýolugandygy sebäplimi... anyk belli däl.⁵

Çeşme: «Fatih Sultan Mehmet Hakkında Bilmedikleriniz».⁶

*** Giňişleýin maglumat üçin seret:**

[1] Gylyç haky we Fatih Soltan Mämmediň Aýasofýa wesýeti
<http://kitapcy.com/news/2020-06-18-11803>

[2] Fatih Mämmet
<http://kitapcy.com/news/2019-11-09-9106>

[3] Fatihiň depderi!
<http://kitapcy.com/news/2020-08-22-12166>

[4] Fatih Soltan Mämmet. Suratkeş Bellini we portret sungaty hakynda
<http://kitapcy.com/news/2020-01-23-10278>

[5] Fatih Soltan Mämmet bioýarag arkaly öldürildimi
<http://kitapcy.com/news/2020-05-11-11495>

[6] Fatih Soltan Mämmediň heniz bilinmeýän baş esasy aýratynlygy
<http://kitapcy.com/news/2019-06-15-7368> Geň-taňsy wakalar